

8. Здірук С. І., Литвиненко О. М., Розумна О. П. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті: аналітична доповідь. – Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Kul%5C_tura2012-6090f.pdf

9. Кіндратець О. М. Євроінтеграція України як фактор мотивованої модернізації / Гілея: науковий вісник. – 2013. – №72. – С.824–829.

10. Леш С. Соціологія постмодернізму / С. Леш; [пер. з англ. К. Коненко]. – Львів: Кальварія, 2003. – 344 с.

11. Мельник В. В. Становлення і розвиток культурної політики в умовах глобалізації / Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2014. – №58. – С.148–156.

12. Терепишій С. О. Сучасні освітні ландшафти. – Київ: Фенікс. – 309 с.

13. Appadurai A. Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization / A. Appadurai. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996. – 229 p.

References

1. Agiton K. Al'ternativnyj globalizm. Novye mirovye dvizhenija protesta / K. Agiton; [per. s fr. E. Konstantinovej i E. Kochetygovoj]. – Moskva: Gileja, 2004. – 204 s.

2. Babich I. Teorija i praktika mul'tikul'turalizma / I. Babich, O. Rodionova / Issledovanija po prikladnoj i neotloznoj jetnologii. – Moskva: IJeA. RAN, 2009. – Vyp.215. – 49 s.

3. Bauman Z. Globalizacija. Posledstvija dlja cheloveka i obshhestva / Z. Bauman; [per. s angl. M. Korobochkin]. – Moskva: Izdatel'stvo «Ves' Mir», 2004. – 188 s.

4. Bek U. Chto takoe globalizacija? Oshibki globalizma – otvety na globalizaciju / U. Bek; [per. s nem. A. Grigor'eva i V. Sedel'nika]. – Moskva: «Progress–Tradacija», 2001. – 303 s.

5. Boguslavs'ka O. G. Globalizacija–jevrointegracija–ukrai'nizacija: problemy, zagrozy ta perspektivy vzajemodii' / Gumanitarnyj visnyk Zaporiz'koi' derzhavnoi' inzhenernoi' akademii'. – 2008. – №33. – S.58–64.

6. Vallerstajin Y. God 2008: smert' neolyberal'noj globalyzacyi / Y. Vallerstajin; [per. s nem. V. Pashyrova] // Skepsys. – 2008. – №5. – S.30–41.

7. Gidens Je. Uskol'zajushhij mir: kak globalizacija menjaet nashu zhizn' / Je. Gidens [per. s angl. E. Korobochkina]. – Moskva: Izd-vo «Ves' mir», 2004. – 120 s.

8. Zdiruk S. I., Lytvynenko O. M., Rozumna O. P. Kul'turna polityka Ukrainy: nacional'na model' u jevropejs'komu konteksti: analychna dopovid'. – Kyi'v: Nacional'nyj instytut strategichnyh doslidzhen', 2012. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Kul%5C_tura2012-6090f.pdf

9. Kindratec' O. M. Jevrointegracija Ukrainy jak faktor motyvovanoi' modernizacii' / Gileja: naukovyj visnyk. – 2013. – №72. – S.824–829.

10. Lesh S. Sociologija postmodernizmu / S. Lesh; [per. z angl. K. Konenko]. – L'viv: Kal'varija, 2003. – 344 s.

11. Mel'nyk V. V. Stanovlennja i rozvytok kul'turnoi' polityky v umovah globalizacii' / Gumanitarnyj visnyk Zaporiz'koi' derzhavnoi' inzhenernoi' akademii'. – 2014. – №58. – S.148–156.

12. Terepyshhij S. O. Suchasni osviti landshafty. – Kyi'v: Feniks. – 309 s.

13. Appadurai A. Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization / A. Appadurai. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996. – 229 p.

Kostyria I. O., Doctor of Political Sciences, Associate Professor, Head of the International Relations Department, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Kyiv), prorectorknukim@gmail.com

Cultural policy of Ukraine in the conditions of the European integration

The article analyzes the basic approaches and principles of Ukrainian cultural policy in the context of the European integration. It is shown that effective cultural policy should be based on global models taking into account the local cultural landscape, since only certain region cultural features, taken into account, will make it possible to formulate worthy responses to the modern civilization process challenges. It is proved that contemporary international relations, as an inter-subjective phenomenon, are especially sensitive to integration and unification tendencies. In such a situation, it is not just a matter of understanding how globalization should unfold, what forces and interests are behind its victorious move. Comprehension of the consolidation vectors or its differentiation lies in the

conceptualization of its values, which could resist the humanity aggressiveness and become the basis of the conflicts appeasement characterizing the present. It is evident that an important step in distinguishing the conceptual foundations of the globalization problematic sphere, within the international relations experts could analyze historical experience, is to reveal the «spirit of the era» of the present and put through the anticipation of the future. The research shows that today there is an urgent need to create a culture «crisis mechanism», with the main function to be a decrease of the cultural heritage destruction threats. Reducing the deadly effects of civilization and returning to culture are the development of the Ukrainian society. First of all, we are talking about mechanisms geared towards the cultural needs of the community. Such social institutions as economics, politics, law, management are formed precisely under the influence of the community cultural standard. Therefore, the cultural-oriented policy of Ukraine should take into account the scale of socio-cultural globalization by developing cultural standards. They must respect the entire cultural palette of Europe and the basic principles of our country: Only on such a basis, in the framework of the European integration, cultural policy of Ukraine will effectively protect our cultural treasures simultaneously opening them to the world, thus increasing the authority of Ukraine in the international arena.

Keywords: Ukraine, cultural policy, Euro integration, international relations, multiculturalism.

* * *

УДК 32.001+321+327.2

Кукарцев О. В.,

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин, Національний університет «Львівська політехніка» (Україна, Львів), oleg.kukartsev@gmail.com

Значення методу типологізації у методології порівняльного історико-соціологічного дослідження імперій Ш. Айзенштадта

Проаналізовано особливості використання Шмуелем Н. Айзенштадтом методу типологізації у порівняльному історико-соціологічному дослідженні політичних систем. У центрі уваги знаходиться праця ізраїльського вченого «Політичні системи імперій: піднесення та падіння історичних бюрократичних суспільств». Розкрито теоретичне підґрунтя типології імперій Ш. Айзенштадта. Особливу увагу приділено його характеристичі «централізованих історичних бюрократичних імперій».

Ключові слова: Ш. Айзенштадт, імперія, політична система, порівняльна історична соціологія, конфігураційний аналіз, типологізація, типологічне порівняння.

Творчий спадок Шмуеля Н. Айзенштадта є важливою віхою в історичній соціології імперій. Він дав соціальній науці багатий концептуальний та методологічний інструментарій для осмислення змістовних ознак, історії становлення, розвитку та розпаду імперій. Його вплив на історичні макросоціологічні дослідження імперій та соціальної влади знаходить своє відображення у працях таких відомих дослідників як Д. Каутський [9], М. Манн [10], М. Дойл [5], О. Мотиль [3], Г. Мюнклер [12] та ін. Актуальність дослідження творів Ш. Айзенштадта безсумнівна. Аналізуючи науковий доробок ізраїльського вченого, ми отримуємо цінну інформацію про теоретико-методологічні засоби вивчення імперій і вони можуть відкрити нові перспективи для порівняльної політичної історії.

Творчість Ш. Айзенштадта добре досліджена. Без перебільшення можна стверджувати, що його праці з імперської проблематики набули статусу класичних з моменту їх публікації у 1960–1970-х рр. Відтоді не згасає інтерес до ідей видатного дослідника. Існує великий обсяг наукової літератури, у якій розглядається його внесок у розроблення цієї теми. Зокрема, є деякі розвідки в Україні, які присвячені внескові ізраїльського вченого у вивчення імперій [див., напр.: 1; 2]. Однак,

деякі аспекти теорії і методології Ш. Айзенштадта у них висвітлені недостатньо повно. Відповідно актуальним є їхній детальний аналіз.

Головна мета розвідки полягає у розкритті значення методу типологізації у методології порівняльного історико-соціологічного дослідження імперій Ш. Айзенштадта.

Світове ім'я вчений здобув із публікацією у 1963 році монографії «*Політичні системи імперій: піднесення та падіння історичних бюрократичних суспільств*» (далі – «*Політичні системи імперій*»). Багатьма дослідниками відзначалося, що на момент видання праці вона була одним з небагатьох у той час масштабних порівняльних досліджень у сфері історичної макросоціології. За словами Г. Гамілтона, коли «*Політичні системи імперій*» з'явилися, книга наділила покоління соціологів та істориків особливим та майже драматичним повторним введенням у щось старе: соціологію історії. Як писав у 1963 році один рецензент, «*Політичні системи імперій*» були «найуспішнішим історико-соціологічним дослідженням, яке з'явилося після Макса Вебера» [цит. за: 8, с. 85].

За багатьма авторитетними оцінками, монографія містить кращий опис імперської історії з структурно-функціональної точки зору, який в даний час доступний. Дійсно, Ш. Айзенштадт дав нам багатий інструментарій для осмислення генези, підтримання та розпаду імперій за допомогою теоретизування структурних відносин між соціальними групами у великомасштабних політиях та аналізу глобальних патернів розвитку у розподілі джерел соціальної влади [13, с. 133]. Попри критику структурного функціоналізму, «*Політичні системи імперій*» дають перелік ключових питань та рушійних сил, які дослідження з порівняльної історії імперій не можуть ігнорувати.

Примітною особливістю структурно-функціональних досліджень була їхня відносна байдужість до інтенцій, соціально-психологічних диспозицій, схильностей та цілей людей, чий життя визначали зміст історичних процесів. Увага була незмінно зосереджена на структурних умовах та функціональних діях, на інституційних наслідках відносин, незалежно від того, чи були вони навмисними чи ненавмисними. Справжні наміри сторін у відносинах розглядалися як чинник досить незначного пояснювального значення. Незважаючи на те, що Ш. Айзенштадт є визнаним структурним функціоналістом, одним з великих достоїнств його «*Політичних систем імперій*» було те, що він зробив мотив визначальною детермінантою в історичному формуванні політичних систем. Друге достоїнство полягає у тому, що тоді як інші автори в основному стурбовані поясненням змін – становлення демократії або диктатури, переходи від феодалізму до капіталізму, виникнення нових типів партійної політичної організації – головним інтересом Ш. Айзенштадта є явище та проблема тривалості (стійкості). Серцевиною його книги є аналіз динаміки стабільності. Вона побудована на доброму розумінні того факту, що історичний час є обставиною безперервності та змін і що конструювання політій має як теперішнє, так і минуле [4, с. 177].

Для досягнення своєї дослідницької мети, Ш. Айзенштадт використовував дуже специфічну методологію – *конфігураційний аналіз*. Простіше

кажучи, конфігураційний аналіз – це аналіз основних якостей соціальних структур, інститутів та «патерних» (шаблонних, схематичних) соціальних дій, які розвиваються всередині соціальної системи та визначають її характер. Дотримуючись цієї методології, Ш. Айзенштадт спочатку диференціював та осмислював соціальний патерн (зразок, шаблон) (тобто конфігурацію), а потім вивчав його основні характеристики, і, нарешті, інтерпретував його внесок у підтримання стабільності досліджуваної імперії [11].

Конфігураційний аналіз є спробою ізолювати та описати суттєві властивості шаблонних дій, які, як вважається, відбуваються природним чином. Аналіз включає три етапи. Перший полягає у відокремленні обмеженого патерну дії (конфігурації) від інших подібних, але відмінних патернів. Цей крок – це процес типології. Другий етап – це внутрішній розгляд патерну з метою розроблення узагальнень щодо його найважливіших характеристик. По суті на цьому етапі відбувається теоретизація форми та характеру патерну. Третій етап є емпіричною інтерпретацією. Він полягає в аналітичному використанні патерну для прогнозування та пояснення будь-якого емпіричного випадку, який можна типологізувати схожим чином. Протягом усього часу конфігурації є опорним пунктом аналізу. Вони є об'єктом типології, предметами теорії та джерелами емпіричних інтерпретацій.

Власне предметом розгляду даної статті є особливості застосування Ш. Айзенштадом методу типологізації у «*Політичних системах імперій*». Ця книга є серйозною спробою автора впоратися з історичною складністю – з безперервністю, різноманітністю та зміною. Складність виникає у «*Політичних системах імперій*», оскільки Ш. Айзенштадт відокремлює тип соціальної конфігурації, історичної бюрократичної імперії, від інших типів суспільств. Значення таких бюрократичних імперій полягає у тому, що вони знаходяться між виразно традиційними та виразно модерними суспільствами, але не є еволюційним процесом, за допомогою якого традиційне еволюціонує у модерне. Натомість вони репрезентують розвиток суспільств з централізованими політичними режимами. Такі суспільства були історично широко розповсюджені, як у часі, так і в просторі. Вони свого часу виникли та зникли, але в ретроспективі вони містили перший інституційний приклад того, що стане центральним важливим у сучасних суспільствах: автономні політичні інститути. По суті «*Політичні системи імперій*» є соціологічною розповіддю про створення, підтримання та розпад премодерної політій.

У цій монографії та інших своїх творах Ш. Айзенштадт пише про історичну складність. Він робить її фокусом аналізу, ніж будь-яку іншу особливість історії. За якими критеріями і за якою логічною процедурою він робить історичну складність досяжною нашому розумінню минулого та нашої інтерпретації сучасності?

Згідно з тлумаченням історії Ш. Айзенштадтом, просте розуміння минулого чи теперішнього завжди помилкове. Історію неможливо пояснити стисло, пильніший погляд на історичні дані свідчить про складнішу картину. Незважаючи на складність історії, виразні патерни можна розрізнити за допомогою належного використання порівняльного методу. Тільки шляхом порівняння можна відокремити один патерн від інших. Основна увага

порівняльного аналізу повинна бути зосереджена на виявленні подібностей та відмінностей між одиницями – чи є ці одиниці суспільствами або окремими особами або чимось більш нематеріальним, наприклад ідеями чи змінами. Контролюючи одиниці спостереження та у такий спосіб класифікуючи відмінності між цими одиницями, Ш. Айзенштадт прирівнює порівняння до типології [7, с. 4].

Однак, вчений визнає, що існують труднощі з використанням порівнянь для цілей його розвідки. «Основна проблема у порівняльних дослідженнях полягає не в тому, чи можна побудувати ...типи відповідно до будь-яких відповідних критеріїв, але чи взагалі варто це робити» [6, с. 46]. Він називає два мірила путящої типології. По-перше, типологія має ґрунтуватися на окресленні загальних характеристик різних суспільств. Але, лише з цим критерієм, зазначає Ш. Айзенштадт, типологія може бути артефактом своїх визначень і не відображати справжніх подібностей та відмінностей між суспільствами. Потрібне друге мірило.

Важливішим тестом на цінність є те, чи є загальні риси характеристиками, важливими для розуміння функціонування цих типів – як спеціальних, інституціоналізованих систем з власними способами підтримання цілісності та системними проблемами, які відрізняються від інших систем. Цей тест значною мірою залежить від того, наскільки можна розрізнити як спільні для різних суспільств соціальної умови, у яких кожний тип інституційної системи розвивається і кристалізується, так й умови їх зміни та трансформації [6, с. 47].

Інакше кажучи, типологія повинна визначати конфігурації – межі патернів, а також їх внутрішню роботу та динаміку – таким чином, щоб відрізнити їх від інших конфігурацій. Підкреслюючи системні якості типів, Ш. Айзенштадт має на увазі, що правильність типології менше залежить від термінологічної (теоретичної) точності, ніж від історичних свідчень (фактів).

Ш. Айзенштадт формулює онтологічне твердження: існують конфігурації в історії, й ці конфігурації мають системні властивості. Виявлення цих конфігурацій залежить від концептуальних інструментів, які використовуються для вивчення історичних джерел. Значна частина написаного Ш. Айзенштадтом про його власну теоретичну орієнтацію обертається навколо основного моменту: для завдання пошуку та визначення конфігурацій не всі концептуальні інструменти працюють однаково добре. Концепції істориків мають антисистемне упередження і мало придатні. Універсалістські концепції структурного функціоналізму корисні лише тому, що вони базуються на визнанні того, що суспільства діють на системних принципах. Марксистські концепції теж будуть працювати, оскільки вони також містять системні значення. Проте усі ці концепції повинні бути спрямовані на вирішення завдання специфікації, на відкриття та окреслення конфігурацій.

У «*Політичних системах імперій*» Ш. Айзенштадт показує, як працює процес специфікації. Він формулює свої два основні припущення на першій сторінці. Перше припущення стосується універсальної оцінки історії: «Політична система є основною частиною будь-якої організації суспільства» [7, с. 3]. Його друге припущення

вказує на необхідність відзначити як засіб розуміння історичних варіацій те, що: «Різні типи політичних систем розвиваються та функціонують у певних соціальних умовах, а спадкоємність будь-якої політичної системи також пов'язана з такими специфічними умовами» [7, с. 3]. Специфікація систем, таким чином, ґрунтується на логіці того, що те, що є загальним для усіх одиниць аналізу та є емпірично спостережуваним та системно важливим у них, є підхожою відправною точкою для побудови типології. Відповідно, Ш. Айзенштадт викладає основні характеристики усіх політичних систем, а також їх взаємини з іншими інститутами суспільства, а потім використовує ці характеристики як змінні для визначення емпіричних кластерів, які вказують на потенційно валідні типи політичних систем.

Отримавши ці характеристики від структурних функціоналістів, він постулює наступне: По-перше, усі політичні дії організовані за ролями, але ступінь, у якому це відбувається, а також ступінь відмінності політичних ролей від інших ролей, відрізняються між суспільствами. По-друге, уся політична діяльність інституціоналізована, але ступінь та форма цієї інституціоналізації різняться. У деяких суспільствах існують спеціальні організації, що займаються особливими видами політичної діяльності, такими як законодавча, адміністративна, судова та партійна діяльність, тоді як в інших суспільствах ця діяльність вбудована в інші інститути, такі як ті, що стосуються сімейних та інших типів аскриптивних груп. По-третє, усі політичні системи мають цілі, але ці цілі відрізняються залежно від їх змісту, інтересів яким вони служать, від критеріїв їх визначення і від того, наскільки різні групи суспільства беруть участь у їхньому визначенні. По-четверте, усі політичні системи намагаються легітимізувати своє застосування влади, але вони відрізняються «типом легітимації, яка санкціонує певну політичну систему та її правителів» [8, с. 97–98].

Використовуючи ці критерії як засіб специфікації, але зазначаючи, що «теоретично можливі взаємозв'язки між цими змінними різноманітні», Ш. Айзенштадт робить висновок, що «в історії розвитку людського суспільства виділяються кілька основних типів [політичних систем]», а саме: 1) примітивні політичні системи, 2) патримоніальні імперії, 3) кочівницькі або завойовницькі імперії, 4) міста-держави, 5) феодалні системи, 6) централізовані історичні бюрократичні імперії або, просто, історичні бюрократичні суспільства та 7) сучасні суспільства різного типу (демократичні, автократичні, тоталітарні, «країни, що розвиваються») [7, с. 10]. Серед перелічених ним типів політичних систем, предметом аналізу в цій книзі є централізовані історичні бюрократичні імперії – доіндустріальні політичні системи, які характеризуються високим ступенем централізації політичної влади, яка діє через обширну систему безособового управління. Ця категорія включає у себе режими Стародавнього Єгипту та послідовні династії Китайської імперії, Елліністичну, Римську та Візантійську імперії, Сасанідську Персію, арабські халіфати від Аббасидів до Османської імперії, імперію Моголів та її попередників, держави інків та ацтеків, абсолютистські монархії у ранньомодерній Європі і такі «завойовницькі імперії», як Іспанія у

Південній Америці та Британія у Індії. Незважаючи на їх різноманітні історичні витoki та різноманітні історичні доли, Ш. Айзенштадт групує їх як один феномен для пояснення на основі специфічно політичних характеристик. За його словами, усі ці режими мають спільну рису, яка вказує їх належність до одного типу. Ця риса є саме формою політики, яка знайдена в усіх них і не знайдена ніде у інших місцях. Якби не були внутрішні відмінності між ними, усі вони мають певні спільні політичні характеристики, які відрізняють їх від інших політичних систем, незалежно від того, які збіги та паралелі можуть бути в інших аспектах. Використовуючи ряд контрольних випадків інших типів політичної системи – феодальної, патримоніальної, модерної тощо – для підтвердження обґрунтованості цієї базової типології він визначає загальні характеристики історичних бюрократичних імперій таким чином: «обмежена автономія» політичної сфери, яка виражається через (1) «розвиток автономних політичних цілей» у правителів та меншою мірою в інших суб'єктів, (2) «обмежена диференціація політичної діяльності та ролей» від інших видів діяльності та ролей, виражена особливо у виникненні процесу специфічно «політичної боротьби», (3) спроби «організувати політичну спільноту в централізовану одиницю» та (4) «розвиток специфічних організацій управління та політичної боротьби» [7, с. 19].

Виконавши перший крок у визначенні типу політичної системи, Ш. Айзенштадт решту книги присвячує підтвердженню його історичної валідності. Це завдання виконується за допомогою типологічних порівнянь. Дослідник складає список історичних випадків, які, як йому видається, наділені такими визначальними рисами, і зазначає, що вказані випадки також мають інші емпірично виявлені фундаментальні характеристики, які відрізняються від історичних випадків інших політичних систем. Ш. Айзенштадт намагається збалансувати порівняння подібностей з порівняннями відмінностей між цими випадками бюрократичних імперій і тими випадками, які потрапляють у пов'язані, але чітко відмінні категорії. Він звертається до останніх як до контрольних груп. «Аналіз тут включає у себе кілька суспільств ... які, оскільки вони мали деякі спільні, але лише деякі, характеристики бюрократичних суспільств, служили контрольними групами щодо гіпотези про умови інституціоналізації політичних систем історичних бюрократичних суспільств» [7, с. ix].

Вчений використовує такі контрольні групи для досягнення двох цілей. По-перше, контрастні випадки допомагають обґрунтувати, що бюрократичні імперії є емпірично достовірною історичною конфігурацією, а також допомагають описати головні риси небюрократичних імперій. Але є друга та більш суттєва мета – теоретична. Ш. Айзенштадт наводить приклади контрастних випадків як доказ того, що конфігурації мають системний характер, але не перебувають на природному еволюційному шляху. Наприклад, він обговорює нездатність Каролінгської імперії та Монгольської імперії стати бюрократичними імперіями, хоча в обох випадках сильні правителі дали цим суспільствам «виразну орієнтацію» у цьому напрямку. В обох випадках історичні умови були непридатні для створення системи бюрократичних імперій: «Намагання

правителів заснувати централізовану політію ... не стали повністю інституціоналізованими: такі політії як правило «регресували», так би мовити, до типів «передцентралізованих» політії – патримоніальних імперій, подвійних завойовницьких імперій або феодальних держав» [7, с. 29].

Загалом Ш. Айзенштадт мало використовує контрастні випадки. Його мета у «*Політичних системах імперій*», як і в його інших пізніших роботах, полягає у тому, щоб проаналізувати, якою є конфігурація, а не те, якою вона не є. Для цього він повинен порівняти ті випадки, які служать прикладами типу. Такі порівняння подібності мають більш теоретичне, ніж класифікаційне значення.

У своїй типології автор спирається на припущення, що історична складність є типовою складністю. Типології повинні фіксувати ці патерни, а порівняння відмінностей (тобто типологічні порівняння) дають змогу зробити це. Порівняння – це мережа, за якою невиразні історичні конфігурації історії уловлюються для тісного спостереження. У «*Політичних системах імперій*», Ш. Айзенштадт розмірковує про цю процедуру: «Чи ми погоджуємось згрупувати ці різноманітні історично та географічно окремі і несхожі суспільства під одним заголовком і стверджувати, що вони становлять або належать до одного типу? Очевидно, що існує багато відмінностей між цими різними суспільствами – відмінностей в історичному та географічному тлі та у культурних традиціях. І все ж, з точки зору порівняльного соціологічного аналізу, вони, здається, належать до одного типу, що демонструє деякі основні загальні характеристики. Ці загальні характеристики, звичайно, не усувають культурних та історичних відмінностей між ними, але принаймні деякі з цих розбіжностей можуть найбільш вигідно розглядатися як варіанти цих загальних якостей або як фактори, які впливають на такі варіації; і вони можуть бути найбільш плідно проаналізовані як такі» [7, с. 12].

Тут, як і в інших місцях, Ш. Айзенштадт дотримується думки, що, якщо виявлена історично правильна конфігурація, відмінності між історичними прикладами цієї конфігурації є варіаціями теми. По суті, дослідник стверджує, що історична складність набуває двох різновидів: великі складності, що виникають внаслідок відмінностей між конфігураціями та менші складності, що виникають внаслідок різниць у самих конфігураціях. Типологізація призначена для розгляду великих складнощів, тих основних відмінностей між конфігураціями. Це вправа, що дозволяє виявляти різницю між тими речами, які можна порівняти лише на найзагальнішому рівні та ніколи у глибині.

Отже, порівняльна історія імперій Ш. Айзенштадта має велику евристичну цінність. «*Політичні системи імперій*» слугують прикладом плідного застосування методу типологізації для визначення сутнісних (ідеально типових) рис імперій, що також дозволяє порівнювати емпіричні явища та оцінювати відмінності та схожості з метою пояснення відмінних соціальних структур та процесів. Попри критику структурного функціоналізму, використання запропонованої Ш. Айзенштадтом методології дослідження політичних систем є перспективним для подальшого розроблення теорії та порівняльного аналізу імперій.

Список використаних джерел

1. Баталов А. А. «Исторические бюрократические империи» в теории Ш. Эйзенштадта и их трансформация в «модернизированное общество» / А. А. Баталов // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2004. – №638: сер. Філософія. Філософські перипетії. – С.49–56. // Batalov A. A. «Istoricheskie bjurokraticheskie imperii» v teorii Sh. Ejzenshtadta i ih transformacija v «modernizirovanoe obshhestvo» / A. A. Batalov // Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V. N. Karazina. – 2004. – №638: ser. Filosofija. Filosofski'ki perypetii'. – S.49–56.
2. Кутуєв П. Порівняльно-історична соціологія модернізації: теоретизування Ш. Ейзенштадта / Павло Кутуєв // Соціальна психологія: Український науково-практичний журнал. – 2007. – №4. – С.17–26. // Kutujev P. Porivnjal'no-istorychna sociologija modernizacii': teoretyzuvannja Sh. Ejzenshtadta / Pavlo Kutujev // Social'na psihologija: Ukraїn's'kyj naukovо-praktychnyj zhurnal. – 2007. – №4. – S.17–26.
3. Мотиль О. Підсумки імперій: занепад, розпад і відродження / Олександр Мотиль; [пер. з англ. П. Грицака]. – К.: Критика, 2009. – 200 с. // Motyl' O. Pidsumky imperij: zaneпад, rozpad i vidrodzhennja / Oleksandr Motyl'; [per. z angl. P. Grycaka]. – K.: Krytyka, 2009. – 200 s.
4. Abrams P. Historical Sociology / Philip Abrams. Ithaca. – New York: Cornell University Press, 1982. – xviii + 353 p.
5. Doyle M. W. Empires / Michael W. Doyle. – Ithaca and London: Cornell University Press, 1986. – 408 p.
6. Eisenstadt S. N. Essays on Comparative Institutions / S. N. Eisenstadt. – New York, London and Sydney: John Wiley & Sons, Inc., 1965. – xiii + 376 p.
7. Eisenstadt S. N. The Political Systems of Empires: The Rise and Fall of the Historical Bureaucratic Societies / S. N. Eisenstadt. – New York: Free Press of Glencoe, 1963. – 524 p.
8. Hamilton G. Configurations in History: The Historical Sociology of S. N. Eisenstadt / Gary G. Hamilton // Vision and Method in Historical Sociology / Edited by Theda Skocpol. – New York and Cambridge: Cambridge University Press, 1984. – P.85–128.
9. Kautsky J. H. The Politics of Aristocratic Empires / John H. Kautsky. – Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1982. – xvi + 416 p.
10. Mann M. The Sources of Social Power, Vol.1: A History of Power from the Beginning to 1760 A.D. / Michael Mann. – Cambridge: Cambridge University Press, 1986. – ix + 549 p.
11. Marangudakis M. Multiple Modernities and the Theory of Indeterminacy: On the development and theoretical foundations of the historical sociology of Shmuel N. Eisenstadt [Електронний ресурс] / Manussos Marangudakis // ProtoSociology. – January, 2012. – Vol.29. – Режим доступу: <https://forum.aegean.gr/download/file.php?id=10117>
12. Münkler H. Empires: The Logic of World Domination from Ancient Rome to the United States / Herfried Münkler [translated from German by Patrick Camiller]. Malden, MA: Polity Press, 2007. – xi + 248 p.
13. Weerdt H. D. Shmuel N. Eisenstadt and the Comparative Political History of Pre-Eighteenth-Century Empires / Hilde De Weerdt // Asian Review of World Histories. – January, 2016. – Vol.4, Is.1. – P133–162.

Kukartsev O. V., candidate of political science, associate professor of Department of Political Science and International Relations, Lviv Polytechnic National University (Ukraine, Lviv), oleg.kukartsev@gmail.com

The significance of the typologization method in the S. Eisenstadt's methodology of the comparative historical-sociological study of empires

The peculiarities of using Shmuel N. Eisenstadt's method of typologization in a comparative historical-sociological study of political systems are analyzed. The work of Israeli scientist «The Political Systems of Empires: The Rise and Fall of the Historical Bureaucratic Societies» is on the focus. The theoretical basis of S. Eisenstadt's typology of the empires is revealed. Particular attention is paid to its characterization of «centralized historical bureaucratic empires».

Keywords: S. Eisenstadt, empire, political system, comparative historical sociology, configurational analysis, typologization, typological comparison.

* * *

УДК 329:323(477)

Морарь М. В.,

доктор політичних наук, професор кафедри суспільно-гуманітарних наук, Таврійський державний агротехнологічний університет (Україна, Мелітополь), morar.nikolay@mail.ru

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ФАКТОР КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Досліджується та визначається місце і роль національної ідеї у консолідації українського суспільства. Підкреслюється, що уперше за роки незалежності постало завдання подальшого зміцнення незалежної держави, збереження стабільності і міжнародної згоди. Визначальну роль у цьому процесі повинна відіграти українська національна ідея, яка покликана забезпечити необхідну консолідацію, згуртованість та національну єдність української нації, а також інтеграцію національних меншин до її складу при збереженні та розвитку їх етнокультурних особливостей.

Аналізуються стан та перспективи розвитку національної ідеї. В цьому контексті робиться висновок, що українська національна ідея в останні роки стала предметом спекуляції з боку політичної еліти та лідерів і не приводить та й не може привести до консолідації політичних сил. Суспільство, держава повинні мати об'єднуючу ідею, цінності. Протягом багатьох століть такою об'єднуючою ідеєю була незалежність. Але ця ідея продовжувалася до тих пір, поки незалежність не стала реальністю.

Своєю необхідною ідеєю, яка б організувала суспільство на створення якісно нового рівня життя. Оскільки мало мати власні кордони, герб, прапор, парламент, президента. Життя повинно покращуватися, але покращуватися для всіх. Це повинно стати тією об'єднуючою ідеєю для політичної еліти та народу, яка однаково сприймали б і в Києві, й у Львові, й у Мелітополі.

Актуалізується та обґрунтовується необхідність формування консолідаційної ідеології, відтворення системи цінностей, які б об'єднували учасників політичного процесу, здатних консолідувати українську громаду і привести український народ до злагоди і процвітання. На наш погляд, ключовими цінностями національної ідеї повинні стати відчуття відповідальності за долю країни, патріотизм, гуманізм, демократія, соціальна справедливість, освіченість. Вироблення такої національної ідеї є для України справою надзвичайної ваги й актуальності, тому що власне на її основі повинні визначитися головні орієнтири і цінності розбудови держави в контексті євроінтеграції.

Ключові слова: національна ідея, ідеологія, політична нація, політичний процес, політична стабільність, політична діяльність.

Сучасне українське суспільство продовжує переживати один із найскладніших періодів своєї історії. Для політичної ситуації характерні такі явища, як криза державності, політичного управління, криза національної ідентичності. Уперше за роки незалежності на весь зріст постало завдання подальшого зміцнення незалежності держави, збереження стабільності і міжнародної згоди. Визначальну роль у цьому процесі повинна відіграти українська національна ідея, яка покликана забезпечити необхідну консолідацію, згуртованість та національну єдність української нації, а також інтеграцію національних меншин до її складу при збереженні та розвитку їх етнокультурних особливостей.

Підкреслимо, що саме національна ідея відіграє головну роль у формуванні політичної нації. Дополітичної нації в Україні, як відомо, належить українці, росіяни, білоруси, угорці, євреї та інші етнопольні групи. Становлення української політичної нації, на думку науковців, можливе тільки на загальноцивілізованих принципах громадського суспільства, тоді, коли будуть створені економічні, соціальні, духовні умови, які працюють на націю. Будь-яке суспільство, щоб стати нацією, крім об'єднання спільними економічними інтересами, повинно інтегрувати ще й додатковими зв'язками, як то: спільністю мови, культури, особливостями національного менталітету. Ігнорування ж цих зв'язків, байдуже ставлення до питань формування національної ідеї, яка б згуртувала націю, веде до